

REPREZENTĂRI ZOOMORFE ENEOLITICE ÎN MUNTENIA. STUDIU DE CAZ – MĂLĂIEȘTII DE JOS (JUD. PRAHOVA)

Alin FRÎNCULEASA*

Keywords: *eneolithic, Mălăieștii de Jos, zoomorphic, typology, symbolic, ritual.*

Cuvinte cheie: *eneolitic, Mălăieștii de Jos, zoomorfic, tipologie, simbolic, ritual.*

Abstract: *Identified by surface research, the eneolithic settlement from Mălăieștii de Jos was fully investigated during 2002-2011. The inventory found is rich and representative for the Eneolithic era. In this context we place the zoomorphic representations identified in this settlement. The paper aims to discuss several aspects that may be considered relevant to identify some explanations for the function and role of these artifacts. Along with the descriptive and typological analysis, some correlations are made, respectively the relationship between the primary context of discovery and the sparseness of these pieces, between the fauna identified and the developed model, the artistic quality and degree in which it is representative for the typology of artifacts specific to this community. The site of Mălăieștii de Jos is one where we find almost the entire typological range of Neolithic zoomorphic representations. The responsibility seems to lie on the completeness of the archaeological research.*

Rezumat: *Identificată în cadrul unei cercetări de suprafață, așezarea eneolitică de la Mălăieștii de Jos a fost săpată integral în perioada 2002-2011. Inventarul descoperit este bogat și reprezentativ pentru perioada eneolitică. În acest context plasăm reprezentările zoomorfe identificate în așezare. Lucrarea își propune să trateze diferite aspecte ce pot fi considerate relevante în aflarea unor explicații privind utilitatea și rolul acestor artefacte. Alături de analiza descriptivă și tipologică, sunt făcute unele corelații și anume legătura dintre contextul primar al descoperirii și raritatea acestor piese, între fauna identificată și modelul dezvoltat, calitatea artistică și măsura în care este reprezentativă pentru tipologia artefactelor specifice acestei comunități. Situl de la Mălăieștii de Jos este unul în care găsim întreaga tipologie a reprezentărilor zoomorfe neolitice. Corectitudinea celor afirmate poate fi confirmată doar prin cercetări exhaustive ulterioare.*

---

* Alin Frînculeasa: Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, str. Toma Caragiu, nr. 10, Ploiești, e-mail: alinfranculeasa@yahoo.com.

Introducere

Ceramica se constituie într-o categorie de descoperiri arheologice asupra căreia există o bogată bibliografie, fiind realizate numeroase analize și abordări mai mult sau mai puțin convenționale, clasificări și tipologii, într-o gamă largă de criterii. Alături de recipientele ce au o utilitate în general casnică, au apărut și unele considerate speciale, între care se impun remarcate vasele ce au forme de animale - vase zoomorfe, și cele ce imită corpul uman - vase antropomorfe. Cercetările din România în situri din epoca eneolitică au oferit o serie de vase în formă de animale, diversitatea tipologică fiind totuși una restrânsă. Alături de vase au fost descoperite și reprezentări plastice animaliere modelate din lut. Analiza reprezentărilor zoomorfe a fost inclusă segmentului manifestărilor magico-religioase, iar în secundar artei preistorice. În cele mai multe din abordări funcționalitatea acestor piese a fost subsumată vieții spirituale a comunităților umane eneolitice (DUMITRESCU 1974).

Identificată în urma unor cercetări de suprafață (COMȘA, GEORGESCU 1983), așezarea eneolitică de la Mălăieștii de Jos a fost săpată integral între anii 2002 - 2011 (ANDREESCU *et alii* 2006; FRÎNCULEASA 2010; 2012; FRÎNCULEASA *et alii* 2012). Este situată în subcarpații Munteniei la 295 m altitudine, pe terasa primară de pe partea de vest a râului Vărbilău, cel mai important afluent al Teleajenului (pl. 1). Stratigrafia sitului este una complexă, deși acumularea de depozit arheologic a fost generată în cea mai mare parte de locuirea eneolitică¹. Au fost cercetate 6 locuințe cu un inventar arheologic bogat. Așezarea poate fi atribuită unei comunități eneolitice ce a evoluat pe un palier cronologic ocupat în sudul României de cultura Gumelnița, iar în nordul Munteniei de aspectul cultural Stoicani-Aldeni.

Inventarul descoperit este unul reprezentativ pentru epoca eneolitică. În aceeași notă regăsim și reprezentările zoomorfe identificate în această așezare. În acest studiu, în care subiectul îl constituie reprezentările zoomorfe, ne-am propus să aducem în discuție câteva aspecte ce pot fi considerate relevante pentru degajarea unor explicații privind prezența în cadrul așezării a acestei categorii de artefacte.

Considerații metodologice minimale

Alături de nivelul descriptiv al analizei, câteva corelații vor fi realizate, respectiv relația dintre contextul primar al descoperirii și raritatea pieselor, dintre fauna identificată și modelul realizat, calitatea artistică și reprezentativitatea acesteia în tipologia ceramicii și plasticii. Având ca premisă simbolismul acestor reprezentări, am preferat ca analiza să aibă în centru piesa nu imaginea sau forma. Descoperirile par să marcheze mai curând caracterul simbolic al acestor reprezentări, forma, dimensiunea și detaliul părând a fi în multe cazuri repere secundare. În cele mai multe cazuri în vederea creării unui efect vizual imediat mărimea este un prim și important criteriu.

Contextul descoperirilor

---

¹ Au fost descoperite și materiale arheologice din epoca bronzului și din La Tène.

Așezarea de la Mălăieștii de Jos este una atipică prin amplasament și amenajările realizate pentru construirea locuințelor. A fost fundată pe un teren accidentat ce a suferit diverse intervenții antropice prin care a fost remodelat, respectiv amenajate terase pe care au fost ulterior construite locuințe și anexe. Toate construcțiile au sfârșit în urma unor incendii. În interiorul sau în apropierea acestora, în gropi și depuneri menajere, au fost descoperite piesele ce fac obiectul acestui studiu.

Cele mai spectaculoase reprezentări zoomorfe au fost descoperite în interiorul unor locuințe. Astfel, din locuința 5 provin un askos, un capac cu protomă zoomorfă, un rhyton, iar din cea cu numărul 6, un askos, un vas zoomorf cu capac, un vas miniatural prevăzut cu patru picioare. Un fragment de askos a fost recuperat dintr-o groapă menajeră, iar un vas cu protomă zoomorfă a fost descoperit într-o groapă ce este din punct de vedere cronologic posterioară locuinței 3. Piesele zoomorfe redată plastic (statuetele) au fost identificate în gropi sau în stratul arheologic, în contexte menajere. Dacă vasul zoomorf din L6 era oarecum izolat de restul veselei, dar în apropierea unor greutateți din lut, vasele de tip *askos* din L5 și L6, precum și *rhytonul* din L5 erau dispuse împreună cu olăria uzuală din interiorul complexelor (pl. 11).

Tipologia pieselor

Tipologia zoomorficului din așezarea de la Mălăieștii de Jos este una restrânsă, reprezentată de recipiente, protome și piese modelate plastic. În general, între recipiente și protome există o relație de interdependență, atașarea unei protome zoomorfe imprimă acestora caracteristica principală de vas zoomorfizat, forma recipientului (rectangulară sau emisferică) în cele mai multe cazuri nu urmărește realist animalul reprezentat. Este prezentă și situația în care o protomă apare atașată pe peretele unui vas ce are o formă tipică olăriei din situl respectiv. O clasificare generală a reprezentărilor zoomorfe eneolitice în mai multe categorii ar include relativ ușor descoperirile din acest sit:

- Vase zoomorfizate – din această categorie fac parte patru tipuri de vase, respectiv cele în formă de animal (pl. 2; 8/5-6), capacele (pl. 3/7; 9/5), vasele askos (pl. 4/1-5) și un rhyton (pl. 3/5-6; 9/1). Toate au context arheologic, respectiv locuințe în cazul pieselor întregibile și gropi pentru cele fragmentare. Au dimensiuni reduse (8-25 cm), pasta bine preparată, nisipoasă.

- Protome – capete de animale atașate pe peretele unor vase (pl. 3/4, 7; 9/3-5) sau coarne de bovine. O protomă păstrată integral pare să reprezinte o căprioară (pl. 3/8-9; 9/2). Alte două protome erau atașate pe peretele unui vas (cap de ovină) (3/4; 9/3-4), respectiv pe un capac (cap de căprioară) (pl. 3/7; 9/5). În aceeași categorie remarcăm apariția unor fragmente de posibile bucranii de bovine², cele mai multe descoperite într-o zonă menajeră aflată sub locuința 6 (pl. 3/7).

- Figurine sau statuete – sunt cele mai numeroase, dar în același timp modeste din punct de vedere estetic (pl. 5, 6, 10). Sunt reprezentate mai ales animale domestice (bovine, ovi-caprine, suine, canine), dar și sălbatice (cervide). Modelarea este una simplistă, nu există o preocupare pentru redarea unor detaliile anatomice ce sunt în cele mai multe situații doar marcate discret. Doar

² Asupra acestui tip de piese vezi TORCICĂ 2012.

două piese sunt decorate prin împunsături ce par să reprezinte în fapt detalii anatomice (pl. 5/10, 11).

- Decor – nu se regăsește în acest sit pe niciun vas sau fragment ceramic; pe un vas descoperit la Teiu apare cruțată în relief o caprină, dublată de reprezentarea unui șarpe (NIȚU 1972, p. 44-45, fig. 13).

Despre piese

Au fost descoperite în total 50 de reprezentări zoomorfe³ după cum urmează: vase zoomorfe sau zoomorfizate – 8 piese; protome zoomorfe – 11 piese; figurine zoomorfe – 31 piese. Având în vedere că săpătura arheologică a acoperit integral dimensiunile actuale ale sitului de la Mălăieștii de Jos, numărul pare unul redus, dacă îl comparăm de exemplu cu lotul de la Ariușd compus din 148 de piese (SZTANCSUJ 2007, p. 187).

Fără ca nivelul descriptiv să acopere toate reprezentările zoomorfe identificate în acest sit, câteva piese ce ies în evidență și au o stare de conservare bună merită scurte descrieri în care vor fi punctate principalele caracteristici.

Piesa cea mai interesantă este *vasul zoomorf* descoperit în L6 (pl. 2; 8/5-6), realizat din pastă fină, culoarea cărămizie, ars secundar. Recipientul are formă rectangulară, cu corpul ușor rotunjit. Pe corp, atât pe lateral cât și pe partea dorsală, este realizat în relief un decor în V cu vârful în jos. Picioarele și în același timp colțurile vasului sunt marcate printr-o nervură aplicată în relief, dispusă pe verticală. Pe laturile scurte recipientul are atașate capul și coada reprezentării zoomorfe. Capul fațetat, lipsesc alte detalii anatomice, este continuat de un gât conic scurt. Deasupra umărului recipientului, delimitată de gâtul cilindric înalt de aproape 1,5 cm, este o gură circulară acoperită de un capac. A avut patru picioare ce sunt rupte din vechime. Vasul are perforații în zona dintre umeri și gât și partea dorsală, ce comunică cu micile urechiușe realizate pentru capac, ceea ce permitea suspendarea întregului ansamblu, respectiv recipient și capac. Recipientul împreună cu protoma au 10,5 cm lungime și înălțimea de 7,5 cm, iar capacul are diametrul de 7,8 cm și înălțimea de 3 cm.

Vasul *rhyton* descoperit în L5 (pl. 11/4), păstrat fragmentar, are formă conică, este circular în secțiune. Pasta e de bună calitate, culoarea gălbuie. Dimensiunile sunt de 11 cm lungime, iar diametrul maxim de 6,5 cm (pl. 3/5-6; 9/1). Rhytonul de la Mălăieștii de Jos poate fi inclus tipului conic conform clasificării lui R. Koehl, chiar dacă aceasta este realizată pentru civilizațiile minoică și miceniană (KRISTIANSEN, LARSSON 2005, p. 89, fig. 29). Această categorie de recipiente minoice au fost încadrate vaselor de libație (MARINATOS 1993, p. 5).

Askos-ul descoperit în L5, este modelat din pastă relativ grosieră, de culoare gălbuie; lipsește toarta. Are corpul alungit, dar totuși zvelt, cu înălțimea de 12,8 cm și lungimea maximă de 21 cm (pl. 4/1; 8/1-2). Al doilea *askos* ce a fost descoperit în L6, este realizat din pastă gălbuie-cărămizie de bună calitate; îi lipsește toarta. Are corpul zvelt, înălțimea de 12,3 cm, lungimea maximă de 16,5 cm (pl. 4/3, 5; 8/3).

³ Zece statuete au fost descoperite în vechile cercetări de suprafață (COMȘA, GEORGESCU 1983, p. 341), unele se regăsesc în imaginile ce însoțesc acest text (pl. 4/6; 6/1, 6, 8).

Vasul *rectangular-dreptunghiular* cu laturile scurte rotunjite, a fost descoperit în L6. Era prevăzut cu patru picioare rupte din vechime, modelat dintr-o pastă de calitate medie, culoarea cărămizie. Are umăr-carenă pe care probabil se sprijinea un capac. Lungimea vasului este de 6,8 cm, lățimea de 3,9 cm, înălțimea de 3,7 cm (pl. 3/1-3; 8/4).

Protoma zoomorfă conservată pe un capac fragmentar (formă rectangulară?) are înălțimea de 6,2 cm, pastă de bună calitate, culoarea gălbuie (pl. 3/7). Pe gât este prevăzută cu o perforație orizontală ce permitea suspendarea sa (pl. 9/5). O altă *protomă* ce reprezintă tot o cornută, asemănătoare primei piese descrise, are înălțimea de 6 cm (pl. 3/8-9; 9/2). *Bucraniile* sunt de mici dimensiuni, atingând maximum de 4-5 cm (pl. 7). O *statuetă* zoomorfă modelată plastic are înălțimea de 9 cm (pl. 5/2; 10/2), iar cea cu dimensiunile cele mai reduse are doar 3 cm (pl. 5/6). Există o *statuetă* decorată cu împunsături ce pare să fi avut dimensiunea cea mai mare, dar care păstrează numai zona posterioară (pl. 5/11-12).

Despre faună

Analizele de paleofaună eneolitică sălbatică sau domestică indică prezența în nordul Munteniei a bovinelor, ovicaprinelor, suinelor, cervidelor, ca principale specii de animale crescute sau vâdate, la care se adaugă altele cu o pondere redusă cum sunt câinele, iepurele etc (BĂLĂȘESCU, RADU, MOISE 2005). Alături de creșterea animalelor se practica intens vânătoarea, animale precum cervidele, suinele sălbatice, bovidele erau exploatate din plin (POPA, RADU, BĂLĂȘESCU 2011, p. 76-77).

La Mălăieștii de Jos materialul este relativ sărac, conservarea este precară, majoritatea oaselor fiind calcinate. Au fost descoperite 118 resturi anatomice din care au fost determinate 71 fragmente (59,7% din totalul resturilor faunistice analizate). Din acest total 80 de resturi au fost găsite în complexul 1/2003 de tip *zonă menajeră*, 14 resturi din L5, iar restul de 23 din L6. Astfel, 51 fragmente sunt atribuite mamiferelor domestice (69,2%), 19 celor sălbatice (30,8%), iar 10 sunt trecute nespecific în dreptul grupului *Bos taurus/Cervus elaphus* (FRÎNCULEASA et alii 2012)⁴.

Analogii în mediul cultural apropiat și la Dunărea de Jos

Pe teritoriul României vase zoomorfe apar încă din neoliticul timpuriu în orizontul cultural Starčevo-Criș, definite drept altare sau altare zoomorfizate (MAXIM 1999; SZTANCSUJ 2007, p. 189; FRÎNCULEASA 2011, p. 27, pl. 17/10-12, 14; 20) și cunosc o frecvență mult sporită în eneolitic (FRÎNCULEASA 2004; VOINEA 2005). Cele mai numeroase au fost identificate în așezările culturilor Gumelnița la Sultana, Gumelnița, Calomfirești, Aldeni, Hârșova, Măgura Jilavei, Căscioarele, Medgidia, Bordușani, Măriuța, Vlădiceasca, Vânătorii Mici, Ulmeni, Târgșoru Vechi, Dobrotești, Vitănești (MARINESCU-BÎLCU 1961; 1990; NIȚU 1972; ANDREESCU 1997; ANDREESCU, POPA 2003; FRÎNCULEASA 2004; 2004a, p. 32, fig. 9/1; VOINEA 2005; MOLDOVEANU 2012) și Precucuteni-Cucuteni-Ariușd la Târpești, Târgu Frumos, Ariușd,

⁴ Analiza nu include descoperirile din anul 2011.

Păuleni-Ciuc⁵, Drăgușeni, Izvoare, Hăbășești, Prigoreni Mici, Poienești, Cucuteni, Scânteia, Ghelăiești, Traian Dealul Fântânilor, Moldoveni, Trușești, Hoisești, Giurgești, Ruginoasa, Poienești, Mihoveni, Gura Văii, Poduri, Vărativ, Sipești) (NIȚU 1972; 1972-1973; MANTU 1994, fig. 4/3, 7; FRÎNCULEASA 2004; BODI 2006; BEM 2007, p. 188-189, fig. 424/2; SZTANCSUJ 2007; CHIRICĂ, VĂLEANU 2008; GARVĂN 2009; BOGHIAN 2000, p. 227; 2010a). Izolat le regăsim și în mediul cultural Petrești la Rahău (PAUL 1992, p. 102), Sălcuța în situl eponim (BERCIU 1939, p. 54), Vinča-Turdaș la Turdaș (NIȚU 1972, fig. 3/10; DUMITRESCU 1974, fig. 190/10).

În nordul Munteniei a fost descoperit un număr redus de astfel de piese ce provin din următoarele situri arheologice: Teiu (Argeș), Ziduri (Argeș), Geangoiești (Dâmbovița), Târgșoru Vechi (Prahova), Colceag (Prahova), Mălăieștii de Jos (Prahova), Seciu (Prahova), Aldeni (Buzău), Sudiți (Buzău) (MĂNDESCU 2007; ILIE, DUMITRU 2008; FRÎNCULEASA 2004; 2007, p. 15; 2010, p. 121, 169, 179; 2010a; 2011, p. 43-44, 65-66; PAVELEȚ, GRIGORAȘ 2011, fig. 21/12).

Vasele zoomorfe sunt bine cunoscute în Balcani, Anatolia, Levant, Europa de vest, dar și cea de răsărit. Amintim descoperirile de la Hacilar, Tell Muldava, Azor, Gilat, Harkhaim, Abraham, Santovka, Tiszacsege, Madjadari, Rudnik, Drama, Muldava, Kodjadermen, Goljamo Izvor, Goljamo Delcevo, Ruse, Nova Zagora, Vărativ, Brânzeni, Sipești, Bernașefka, Luca Vrublețcaia etc (TODOROVA 1978; EPSTEIN 1985; ZBENOVIC 1989; GIMBUTAS 1991; MARCHEVICI 1996; BANFFY 1997; BECKER 1997; DOUMAS 2000; ANDREESCU 2002; KALIZ, RACZKY 2002; VOINEA 2005; SZTANCSUJ 2007; STRATULAT *et alii* 2008; NAUMOV 2011).

***

În nordul Munteniei au fost descoperite vase în formă de animal, capace, *rythona*, *askoi* și cupe zoomorfizate sau cu protome atașate. Vase în formă de animale provin de la Colceag, Mălăieștii de Jos, Aldeni, Geangoiești, Teiu (FRÎNCULEASA 2004; ILIE, DUMITRU 2008; PAVELEȚ, GRIGORAȘ 2011). Acestea pot fi clasificate în două subtipuri: a. recipiente în forma de bovine; b. vase cu corpul tubular prevăzute cu picioare și coada animalului reprezentat. Recipiente în forma unor bovine prevăzute cu capac au fost descoperite la Colceag, Mălăieștii de Jos, Aldeni. Vase cu corpul tubular ce reprezintă suine și care ar fi putut să aibă un capac în formă de animal provin de la Teiu și Geangoiești (FRÎNCULEASA 2004, p. 18). Totuși fixarea capului/capacului era una dificilă având în vedere morfologia vaselor. În plus, încă nu au fost descoperite capace sau protome care să poată fi atașate/îmbinate la astfel de vase.

Un capac zoomorf în formă de cap de cervidă ce avea gâtul cilindric provine de la Târgșoru Vechi (FRÎNCULEASA 2007, pl. 27/5). Deși nu foarte numeroase, totuși în cultura Gumelnița-Karanovo VI-Kodjadermen au fost descoperite capace zoomorfe sau zoomorfizate. Amintim piesele descoperite la Vidra-două exemplare, Gumelnița, Vitănești, Goljamo Delcevo, Ruse, Goliarno Izvor - vas cu capac antropo-zoomorf, Gorni Pasarel - capac antropo-zoomorf etc

---

⁵ Informație primită de la colegul Dan Lucian Buzea (Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni din Sfântul Gheorghe) căruia îi mulțumim.

(FRÎNCULEASA 2007, p. 15; MOLDOVEANU 2012). Aceste piese pot fi corelate cu vasele zoomorfe de tip askoidal sau rhyton, care nu au cap, ce au fost descoperite la Turdaș, Luncavița, Gumelnița, Vânătorii Mici etc. (FRÎNCULEASA 2004, VOINEA 2005). Piesa de la Târgșoru Vechi are analogii cu un capac ce reprezintă un cap de cerb ce provine din așezarea gumelnițeană de la Vidra (ROSETTI 1938, pl. 27/2).

De la Geangoiești provine un vas prevăzut cu două coarne de bovină (ILIE, DUMITRU 2008, p. 159). Forma acestuia, câteva detalii anatomice par să indice o combinație hibridă antro-po-zoomorfă, tip de reprezentare cunoscut în mediul cultural Gumelnița - Karanovo VI - Kodjadermen (DUMITRESCU 1977; ANDREESCU 2002; MOLDOVEANU 2012)⁶. Lipsa bazei piesei, alături de celelalte detalii ar putea reflecta existența unui scerpu zoomorf atașat unui suport din lemn.

O formă ce are o situație specială, atât prin ocurența sa cât și prin origini, este cea a vaselor de tip *askos*. Având origini sudice cu apariții încă din neolitic, au fost descoperite în Anatolia, Grecia, Bulgaria și Serbia (NIȚU 1972, p. 22-23; PERLES 2003, p. 215; VOINEA 2005, p. 46). La nord de Dunăre apar în eneoliticul dezvoltat și continuă să fie prezente în epoca bronzului. Pe teritoriul României apar mai ales în zona de sud, doar câteva exemplare provin din Moldova. Le regăsim până în Republica Moldova și Ucraina (SLAVCEV 2005). Pentru Transilvania cunoaștem doar descoperirile de la Ariușd (SZTANCSSUJ 2007, p. 191) și vasul de la Turdaș (LĂZURCĂ 1977, pl. II) ce pare o formă hibridă între vasul zoomorf și askosul având analogii cu cele de la Vința (NIȚU 1972, fig. 4/11), Luncavița (LĂZURCĂ 1977), Luca-Vrublevețkaia (NIȚU 1972, fig. 17/9). În nordul Munteniei vase de tip *askos* au fost descoperite la Mălăieștii de Jos, Seciu, Ziduri, Teiu, Geangoiești, Sudiți (FRÎNCULEASA 2010, p. 179).

Alături de cele din nordul Munteniei askosul apare în cultura Gumelnița-Karanovo VI la Căscioarele, Caracliu, Jilava, Sultana, Vidra, Ciolăneștii din Deal, Vitănești⁷, Ruse, Hotnica, Banjata, Asmak, Stara Zagora, Dolnoslav, Mečkur (ȘIMON 1986, p. 15; MARINESCU-BÎLCU 1990; VOINEA 2005, p. 46-47; FRÎNCULEASA 2010; 2011), în cultura Precucuteni la Traian, Isaiia, Poduri, Luka Vrublevețkaia, Coșernița, Alexandrovka (MARINESCU-BÎLCU 1974, fig. 62/2; SOROKIN 2001, p. 82; MONAH *et alii* 2003; SLAVCEV 2005, p. 164; URSULESCU, TENCARIU 2007, p. 136, fig. 9/1), dar și Cucuteni-Ariușd la Rădășeni, Brad, Klișcev și Ariușd (NIȚU 1972, p. 21; URSACHI 1991; SZTANCSSUJ 2007, p. 191, pl. XI; BEM 2007, p. 189, fig. 29/6). Pentru Sălcuța sunt cunoscute descoperirile de la Sălcuța și Verbicioara (BERCIU 1961, p. 128, fig. 15/1-2; p. 278, fig. 109/3). Au fost descoperite și în așezările Stoicani-Aldeni la Stoicani, Suceveni, Dodești (DRAGOMIR 1970, fig. 19; 1983, p. 80-81), Vulcănești (BIELEKCI 1978, fig. 21/1).

Considerate până de curând repere de cronologie relativă în cazul culturii Gumelnița, prin apariția lor cel mai timpuriu în etapa A2 (VOINEA 2005, p. 46; FRÎNCULEASA 2010, p. 179), descoperirile din mediul cultural Stoicani-Aldeni,

⁶ Legat de originea, ocurența, dar și tipologia acestor reprezentări vezi BANFFY 2001.

⁷ Informație primită de la colegul Ionuț Torcică (Muzeul Județean Teleorman) căruia îi mulțumim.

dar și Precucuteni complică situația. M. Șimon considera că vasul *askos* din cadrul tipologiei Stoicani-Aldeni are origini precucuteniene (ȘIMON 1986, p. 15). Prezența acestuia în așezări Precucuteni III timpurii la est de Prut, dar și în așezări Stoicani-Aldeni, oferă un câmp de speculații legate de originea și palierul cronologic în care apar astfel de piese la nord de Dunăre (FRÎNCULEASA 2012).

Vas de tip *rhyton* – un exemplar provine de la Mălăieștii de Jos (pl. 3/5-6), iar un altul de la Seciu (FRÎNCULEASA 2011, p. 44). Ambele piese sunt fragmentare, existând și probabilitatea unei erori de identificare cel puțin în cazul celui de la Seciu, de aceea nu se impun analize mai sofisticate. Vasele de tip *rhyton*, deși sunt descoperiri rare, s-au aflat în niveluri gumelnițene la Gumelnița, Căscioarele, Vidra, Sultana, Stara Zagora (MARINESCU-BÎLCU 2000, p. 251-261; VOINEA 2005, p. 47)⁸. Le regăsim și în mediul cultural Precucuteni la Poduri (MONAH *et alii* 2003, no. 106) sau Cucuteni la Trușești (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1999, p. 549, fig. 384/1). Cele două piese din nordul Munteniei par să fie din punct de vedere cronologic ceva mai timpurii decât cele din sudul României și în același timp apar în arealul definit de descoperirile de tip Stoicani-Aldeni.

Vasele *rhyton* (inclusiv antropomorfizate) apar în Balcani în jurul orizontului cronologic de 6000 BC; cele mai timpurii descoperiri provin de la Achileion, apoi spre vest de la Vashtemi (Albania), Crno Vrilo (Dalmația), Caverna Elia, Le Macchie (Italia) toate în context *Impressed Ware* (BIAGI 2003; MLECUZ 2007, p. 268). La câteva sute de ani după 6000 BC *rhytonul* devine un element caracteristic în vestul Balcanilor; îl găsim la Danilo, Kakanj, Smilčić, Cakran, Dunavec, Topoljanm, iar după 5000 BC apare din Pelopones în est, mai spre nord în Kosovo, Bosnia iar în vest până în Italia (MLECUZ 2007, p. 268; NAUMOV 2011, fig. 5/7-9).

Piese zoomorfe modelate plastic și protomele se regăsesc de-a lungul epocii neo-eneolitice pe întreg teritoriul României. Deși ocupă întotdeauna un capitol în studiile monografice, nu există încă publicată în România o analiză extinsă și în același timp aplicată asupra acestei categorii de descoperiri⁹. Câteva caracteristici generale se impun remarcate: un context al descoperirii nesigur, dimensiuni reduse, fragmentaritatea, lipsa unor detalii anatomice, modelarea modestă, materia primă reprezentată de lut ars în cele mai multe cazuri preparat grosier, cu pietricele, fragmente ceramice și nisip utilizate ca degresant, o ardere neuniformă.

Din așezarea Gumelnița de la Teiu provine un vas ce are decorat plastic pe peretele exterior o cornută, dublată de reprezentarea unui șarpe (NIȚU 1972, fig. 13; MAXIM 2005, fig. 3/4). Astfel de decoruri dar și reprezentări sunt apariții deocamdată excentrice în mediul gumelnițean, prezența acestora fiind mai numeroasă în așezările Cucuteni (NIȚU 1972a; 1975).

Observații

Contextul primar în care au fost descoperite aceste piese este reprezentat de

⁸ Pentru descoperiri din zona Adriaticii vezi MLECUZ 2007.

⁹ Vezi și volumul editat de GHEORGHIU și CYPHERS în anul 2010.

așezare; au fost identificate în interiorul unor locuințe sau gropi cu umplutură menajeră. Cel puțin vasele zoomorfe sunt reprezentate în majoritatea cazurilor printr-o singură piesă în repertoriul și tipologia ceramicii identificate în așezare. Situația aceasta își găsește corespondent pe tot teritoriul României, foarte rar apar două vase zoomorfe din aceeași categorie în același nivel arheologic dintr-un sit¹⁰. În ce privește reprezentările plastice, acestea apar mai ales în afara complexelor; cu mici excepții aproape toate sunt fragmentare.

Singura formă ce nu se încadrează acestei constatări este cea a vasului de tip askos. La Mălăieștii de Jos au fost descoperite trei vase¹¹, la Seciu unul singur, dar și fragmente de la un al doilea. De la Teiu a fost recuperat un singur vas, deși situl a fost cercetat integral. La Sudiți, Geangoiești, Ziduri, cercetările au acoperit suprafețe restrânse. Lotul cel mai bogat este cel din așezarea de la Mălăieștii de Jos ce a beneficiat de o cercetare extinsă, dar piesele apar în complexe ce definesc diverse etape de locuire și evoluție ale sitului. Vasul askos având forma unui burduf sau al unei rațe poate fi inclus reprezentărilor zoomorfe; în acest caz aș remarca vasul antro-po-zoomorf de la Gumelnița al cărui corp are formă askoidală (ANDREESCU 2002), vase zoomorfe askoidale cum sunt cele de la Turdaș, Luncavița, Gumelnița, Vânătorii Mici (LĂZURCĂ 1977; ANDREESCU 1997, p. 313-314; FRÎNCULEASA 2004, p. 18), sau la sudul Dunării la Voina, Goljamo Izvor, Nova Zagora (FRÎNCULEASA 2004, p. 18, nota 18). Evidențiem și asocierea între askos și reprezentarea taurului printr-o descoperire provenind de la Koumasa (BETANCOURT 1985; MARINATOS 1993, p. 16, fig. 17).

Vasul zoomorf cu capac de la Mălăieștii de Jos a fost descoperit într-o locuință incendiată (pl. 11/1-2) în care au mai apărut și alte piese ce pot fi legate de componenta spirituală a vieții comunității, respectiv un alt vas zoomorfizat miniatural, un askos (pl. 11/3), un phallus, două statuete antropomorfe ce par să fie imitații după cele din mediul cultural Cucuteni (pl. 11/3), alte două fragmente de reprezentări antropomorfe, numeroase vase concentrate în jurul vetrei. În interiorul vasului askos din locuința 5 (pl. 11/5) se aflau depuse două reprezentări antropomorfe din os, ce sunt apariții unicate în acest sit (FRÎNCULEASA 2010, p. 107/2-3).

Niciun vas zoomorf nu a apărut în context funerar. Situația în cazul vaselor *rhyton* trebuie nuanțată deoarece un exemplar realizat din marmură a fost descoperit în cimitirul de la Varna în context funerar (VOINEA 2005, p. 47).

Concluzii

Situl de la Mălăieștii de Jos a oferit numeroase reprezentări zoomorfe, cu o remarcă pentru prezența unor protome și posibile bucranii¹². Și la Seciu apar astfel

---

¹⁰ O situație excepțională este reprezentată de situl de la Ariușd în care au fost descoperite 14 vase zoomorfe, dar trebuie remarcată stratigrafia complexă a sitului (SZTANCSUJ 2007, p. 187).

¹¹ La Mălăieștii de Jos a fost descoperit și un vas miniatural ce are formă askoidală (pl. 4/6); imaginea piesei provine dintr-un lot de fotografii aflat în posesia noastră ce a aparținut lui Vasile Georgescu, cel ce a realizat primele cercetări de suprafață în acest sit. Pe majoritatea fotografiilor lipsesc reperele metrice.

¹² Discuțiile despre simbolistica acestor piese au fost dezvoltate în primul rând în jurul descoperirilor de la Çatal Höyük sau celor din Creta atribuite civilizației minoice;

de reprezentări (FRÎNCULEASA, NEGREA 2010; FRÎNCULEASA 2011, pl. 60/6), dublate de o bogată faună sălbatică semnalată în resturile paleofaunistice recuperate (POPA, VALENTIN, BĂLĂȘESCU 2011, tab. 1), situație ce poate fi corelată cu dispunerea așezărilor într-o zonă deluroasă nu foarte departe de poalele munților Carpați.

Toate vasele și piesele zoomorfe identificate redau imaginea unor animale din fauna domestică sau sălbatică cunoscută și accesibilă comunității respective. În cazul celor domestice sunt reprezentate bovine, ovicaprine, suine, canine, iar pentru cele sălbatice mai ușor de identificat sunt cervidele și bovinele. Nu apar reprezentări fantastice sau combinații hibride¹³ și nici specii excentrice mediului natural în care se afla așezarea. Modelarea este una realistă, chiar simplistă, piesele au dimensiuni reduse, până în 10 cm în cazul statuetelor, nu depășesc 25 cm în cazul vaselor. Toate recipientele zoomorfe erau prevăzute cu capac. De asemenea, în cazul vaselor de la Mălăieștii de Jos (atât vasul cât și capacul) prezența unor perforații la nivelul gâtului și coxalului permiteau suspendarea acestora cu ajutorul unor sfori. Existența capacelor ar putea fi un indiciu legat de depozitarea unor substanțe, eventual mirodenii; posibilitatea suspendării vaselor sprijină aceeași aserțiune. Analogii întâlnim la vasele de la Colceag, Traian, Sipești ce prezintă aceleași perforații. În sfârșit, nici forma nu poate fi a unui recipient cu o utilitate casnică, uzuală.

Vasele precum *askoi* și *rhyta* par mai curând piese de recuzită utilizate în cadrul unor activități rituale ce implicau poate libații și consumul unor lichide. Statuetele probabil sunt reprezentări simbolice ale zoomorfismului, iar decorurile aplicate par să adauge vaselor o anumită încărcătură simbolică.

Putem observa pentru eneoliticul de pe teritoriul României că reprezentarea zoomorfă cu cele patru categorii-, respectiv recipient, figurină, protomă, decor-, este în aceleași coordonate precum cea antropomorfă. Atât detaliile tehnice cât și de reprezentare sunt în aceeași parametri tehnici și artistici. Figurinele sunt de mici dimensiuni, lipsite în cele mai multe cazuri de detalii anatomice, sunt conservate fragmentar, rupte din vechime. Aparițiile decorative incizate, în relief sau pictate pe pereții unor vase sunt schematice. Protomele reprezintă în general capete umane sau de animale. Recipientele zoomorfe sunt cele mai bine realizate artistic și în același timp au și dimensiuni ce depășesc celelalte reprezentări, situație ce își găsește analogii în cazul vaselor antropomorfe. Asocierea celor două simboluri - zoomorf și antropomorf¹⁴-, o regăsim la Mălăieștii de Jos atât în cazul vasului *askos* ce avea în interior depuse două statuete antropomorfe din os, dar și în locuința 6 în care au fost descoperite patru statuete antropomorfe, un phallus și două vase zoomorfe. Evidențiem și asocierea la nivel simbolic a reprezentării phallusului și a bucraniilor, ambele imagini fiind legate de virilitate și fertilitate.

Similitudini între plastica antropomorfă și zoomorfă le semnalăm și în

pentru noile cercetări de la Çatal Höyük vezi HODDER, MESKELL 2010.

¹³ Deși nu sunt numeroase, în epoca eneolitică ele nu lipsesc, vezi reprezentările antropo-zoomorfe (ANDREESCU 2002; 2012; MOLDOVEANU 2012) sau o pasăre cu față umană descoperită la Măriuța (LAZĂR, PARNIC 2011). Descoperirile par să reprezinte teme cultive, eventual mitologice.

¹⁴ Vezi și reprezentarea de pe vasul de la Koszyłowce (MONAH 1997, fig. 232).

fragmentaritatea statuetelor, reflex probabil al caracterului ritualului. Atât statuetele zoomorfe, cât și cele antropomorfe par abandonate după utilizarea în cadrul unor ritualuri ce implicau distrugerea acestora. Toate aceste elemente și constatări exprimă prezența în eneolitic a unor credințe și teme religioase legate de lumea vegetală, dar și a unora în care animalele aveau o reprezentare bine definită, ambele reflectate și de aceste imagini plastice ce se constituiau în simboluri.

Premisele nu sunt din cele mai relevante pentru trasarea unor concluzii definitive. Constatăm existența unor vase ce nu își găsesc utilitatea decât în cadrul unor manifestări recurente și în care se întrevede prezența unui anumit *personaj* distinct din așezare. *Manifestările periodice* le deducem prin prezența acestor piese în așezări, păstrate în locuințe. Un alt indiciu este uzura lor, lipsa picioarelor sau a coarnelor (reprezentările de bovine) ce par să fi fost rupte încă din vechime. Personajul poate fi perceput prin caracterul excepțional, chiar în cele mai multe cazuri de unicat al pieselor. Unicitatea în cadrul unei așezări ne duce cu gândul mai curând la totemuri decât la tabuuri; reprezentările plastice zoomorfe se regăsesc din plin în resturile faunistice consumate de respectiva comunitate. De asemenea, accesul la simbol era unul extins, marcat de numeroasele animale redade plastic în lut și identificate în toate așezările*.

BIBLIOGRAFIE

ANDREESCU 1997 – Radian Andreescu, *Plastica gumelnițeană din colecțiile Muzeului Național de Istorie a României*, Cercetări Arheologice 10 (1997), p. 309-322.

ANDREESCU 2002 – Radian Andreescu, *Reprezentări antropo-zoomorfe în cultura Gumelnița-Karanovo VI-Kodjadermen*, CCDJ 19 (2002), p. 107-111.

ANDREESCU, POPA 2003 – Radian Andreescu, Traian Popa, *Sultana-Malu Roșu. Catalog selectiv*, Cercetări Arheologice 12 (2003), p. 59-70.

ANDREESCU *et alii* 2006 – Radian Andreescu, Alin Frînculeasa, Eugen Paveleț, Tiberiu Nica, Ion Torciță, *Considerații preliminare asupra așezării eneolitice de la Mălăieștii de Jos (Jud. Prahova)*, Mousaios 11 (2006), p. 9-33.

ANDREESCU 2012 – Radian Andreescu, *Reprezentări ornitoromfe descoperite în așezarea de la Vitănești „Măgurice”, jud. Teleorman*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologie, 4 (2012), p. 47-52.

BANFFY 1997 – Eszter Banffy, *Cult objects of the Neolithic Lengyel Culture. Connections and interpretation*, Archaeolingua, Series Minor, Budapesta, 1997.

BANFFY 2001 – Eszter Bánffy, *Notes on the connection between human and zoomorphic representations in the Neolithic*, in P.F. Biehl and F. Bertemes with H. Meller (eds.) *The Archaeology of Cult. Symbols of the other world*, Archaeolingua 13 (2001), p. 53-71, Budapesta.

BĂLĂȘESCU, RADU, MOISE 2005 – Adrian Bălășescu, Valentin Radu, Dragoș Moise, *Omul și mediul animal între milenii VII-V î.e.n. la Dunărea de Jos, Târgoviște*, 2005.

BECKER 1997 – Cornelia Becker, *Zur nacheiszeitlichen Verbreitung des Damhirsches*

---

* Mulțumirile noastre se îndreaptă către dr. Radian Andreescu pentru colaborarea de pe șantierul de la Mălăieștii de Jos și permisiunea de a utiliza în nume propriu materialele apărute în acest studiu. De asemenea, mulțumirile merg către colegii Octav Negrea pentru calitatea imaginilor și colega Bianca Preda pentru corectura textului și traducerea rezumatului.

Cervus dama in Südosteuropa – eine kritische Zwischenbilanz, p. 67-82, in Herausgegeben von Cornelia Becker, Marie-Luise Dunkelmann, Carola Metzner-Nebelsick, Heidi Peter-Rocher, Manfred Roeder und Biba Terzan, *Beiträge zur Prähistorischen Archäologie Zwischen Nord- und Südosteuropa, Festschrift für Bernhard Hänsel*, Internationale Archäologie, Studia honoraria-Band 1, Herausgegeben von Claus Dobiak und Klaus Leidorf, Marburg, 1997.

BEM 2007 – Cătălin Bem, *Traian, Dealul Fântânilor. Fenomenul Cucuteni A-B*, Târgoviște, 2007.

BERCIU 1939 - Dumitru Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939.

BERCIU 1961 – Dumitru Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961.

BETANCOURT 1985 – P. P. Betancourt, *The history of Minonian pottery*, Princeton University Press, 1985.

BIAGI 2003 – Paolo Biagi, *The Rhyton of the Balkan Peninsula: Chronology, Origin, Dispersion and Function of a Neolithic 'Cult' Vessel*, *Journal of prehistoric religion* 16-17 (2003), p. 16-26.

BIELEKCI 1987 - Vl. Bielekci, *Rannii eneolit nizovii Pruta i Dunaja*, Chișinău, 1987.

BODI 2006 – George Bodi, *Noi date privind protomele animale de pe vasele Cucuteni în lumina recentelor cercetări de la Hoisești (com. Dumești, jud. Iași)*, p. 159-162, în N. Ursulescu, C.- M. Lazarovici (coordonatori), *Cucuteni 120 – Valori universale, Lucrările simpozionului național Iași, 30 septembrie 2004*, Iași, 2006.

BOGHIAN 2010 – Dumitru Boghian, *Cu privire la unele vase eneolitice cu protome perechi*, *MemAntiq* 25-26 (2010), p. 159-170.

BOGHIAN 2010a – Dumitru Boghian, *La plastique du complexe Precucuteni-Cucuteni dans le bassin Bahlui*, *Studia Antiqua et Archaeologica* 7 (2010), p. 221-244.

CHIRICĂ, VĂLEANU 2008 – Vasile Chirică, Mădălin Cornel Văleanu, *Umanizarea taurului celest. Mărturii ale spiritualității comunităților cucuteniene de la Ruginoasa – Iași*, Iași, 2008.

COMȘA, GEORGESCU 1983 – Eugen Comșa, Vasile Georgescu, *Așezarea neolitică de tip Aldeni II de la Mălăiești de Sus (jud. Prahova)*, *SCIIVA* 32, 4 (1983), p. 334-348.

DOUMAS 2000 – G. C. Doumas, *Civilisation du Cycladique ancien. Collection N. P. Goulandis*, Atena, 2000.

DRAGOMIR 1970 – Ion T. Dragomir, *Aspectul cultural Stoicani-Aldeni în lumina săpăturilor de la Lișcoteanca, Băneasa, Suceveni*, *MemAntiq* 2 (1970), p. 25-38.

DRAGOMIR 1983 – Ion T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul Moldovei, aspectul Stoicani-Aldeni*, București, 1983.

DUMITRESCU 1974 – Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974.

DUMITRESCU 1977 – Vladimir Dumitrescu, *Despre un fragment de vas zoomorf de tip mai puțin comun de la Căscioarele*, *SCIIVA* 28, 4 (1977), p. 577-583.

EPSTEIN 1985 - Claire Epstein, *Laden Animal Figurines from the Chalcolithic Period in Palestine*, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, No. 258 (1985), p. 53-62.

FRÎNCULEASA 2004 – Alin Frînculeasa, *Un vas zoomorf descoperit la Colceag (județul Prahova)*, *Argesis* 13 (2004), p. 11-26.

FRÎNCULEASA 2004a – Alin Frînculeasa, *Plastica antropomorfă și zoomorfă din epoca neo-eneolitică din patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Cumidava 26* (2004), p. 26-46.

FRÎNCULEASA 2007 – Alin Frînculeasa, *Descoperiri arheologice din epoca neo-eneolitică la Târgșoru Vechi, județul Prahova, Cumidava 29* (2007), p. 11-27.

FRÎNCULEASA 2010 – Alin Frînculeasa, *Epoca neolitică în nordul Munteniei (Contribuții arheologice asupra evoluției comunităților umane în epoca neolitică în nordul Munteniei)*, Ploiești, 2010.

FRÎNCULEASA 2010a – Alin Frînculeasa, *Noi informații privind cercetările arheologice de la Sudiți, com. Gherăseni (jud. Buzău) – Descoperiri din epoca neo-eneolitică*, Mousaios 15 (2010), p. 23-54.

FRÎNCULEASA 2011 – Alin Frînculeasa, *Seciu-județul Prahova un sit din epoca neo-eneolitică în nordul Munteniei*, București, 2011.

FRÎNCULEASA 2012 – Alin Frînculeasa, *Tradiții și contacte culturale în nordul Munteniei în epoca eneolitică: despre siturile de la Mălăieștii de Jos (jud. Prahova), Seciu (jud. Prahova) și Coțatcu (jud. Buzău)*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie 4 (2012), p. 133-165.

FRÎNCULEASA, NEGREA 2010 – Alin Frînculeasa, Octav Negrea, *Plastica antropomorfă și zoomorfă din situl neo-eneolitic de la Seciu (jud. Prahova)*, MemAntiq 25-26 (2010), p. 115-138.

FRÎNCULEASA et alii 2012 – Alin Frînculeasa, Radian Andreescu, Octav Negrea, Loredana Niță, Mădălina Frînculeasa, Elek Popa, Bianca Preda, *Cercetări arheologice în așezarea eneolitică de la Mălăieștii de Jos (jud. Prahova), campaniile 2002-2010*, Materiale și Cercetări Arheologice, Serie Nouă, 8 (2012), p.11-57.

GARVĂN 2009 – Daniel Garvăn, *La céramique zoomorfe de Poduri – Dealul Ghindaru, in Medias res praeistoriae. Miscellanea in honorem annos LXV peragentis Professoris Dan Monah oblata*. Edidit George Bodi, Iași, 2009, p. 153-159.

GHEORGHIU, CYPHERS 2010 – Dragoș Gheorghiu, Ann Cyphers, *Anthropomorphic and Zoomorphic Miniature Figures in Eurasia, Africa and Meso-America. Morphology, materiality, technology, function and context*, BAR International Series 2138, 2010.

GIMBUTAS 1991 - Marija Gimbutas, *The language of the Goddess*, San Francisco, 1991.

HODDER, MESKELL 2010 - Ian Hodder, Lynn Meskell, *The symbolism of Çatal Höyük in its regional context*, in Jan Hodder (ed.) *Religion in the emergence of civilisation: Çatal Höyük a cas study*, Stanford University, 2010, p. 32-72.

ILIE, DUMITRU 2008 – Ana Ilie, Florin Dumitru, *Un vase énéolithique inédit de la collection du Complex Național Curtea Domnească Târgoviște*, Annales d'Université „Valahia” Târgoviște, Section d'Archéologie et d'Histoire, Tome 10. no. 1 (2008), p. 157-163.

KALIZ, RACZKY 2002 – Nandor Kaliz, Pal Raczky, *Az ujkokor es a rezkor (kr.e. 6000 – kr.e. 2800)*, in *A Magyar Nezmeti Museum regeszteti kiallisanak szetozeteje, kr.e. 400000-kr.u.804*, Budapest, 2002, p. 31-46.

KRISTIANSEN, LARSON 2005 – Kristian Kristiansen, Tomas B. Larsson, *The Rise of Bronze Age Society. Travel, Transmission and Transformations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

LĂZĂR, PARNIC 2011 – Cătălin Lazăr, Valentin Parnic, *Some considerations about an anthropo-zoomorphic figurine discovered at Măriuța-La Movilă (Southern Romania)*, Studii de Preistorie 8 (2011), p. 209-213.

LĂZURCĂ 1977 – Elena Lăzurcă, *Un vas zoomorf gumelnițean descoperit la Luncavița*, Peuce 6 (1977), p. 19-22.

MANTU 1994 – Cornelia-Magda Mantu, *Plastica zoomorfă a așezării cucuteniene de la Scânteia (jud. Iași)*, ArhMold 17 (1944), p. 161-168.

MARCHEVICI 1996 - Vsevolod Marchevici, *Vase zoomorfe eneolitice din Republica Moldova*, in D. Monah, Gh. Dumitroia (ed.), *Cucuteni aujour d' hui*, BMA II, Piatra-Neamț, 1996, p. 253-262.

MARINATOS 1993 – Nano Marinatos, *Minoan Religion. Rytual, Image and Symbol*, Columbia, South Carolina: University of South Carolina Press, 1993.

MARINESCU-BÎLCU 1961 - Silvia Marinescu-Bîlcu, *Două vase zoomorfe din cultura Gumelnița*, SCIVA 12, 2 (1961), p. 345-358.

MARINESCU-BÎLCU 1974 - Silvia Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, 1974.

MARINESCU-BÎLCU 1990 – Silvia Marinescu-Bîlcu, *Askoï et rhytons énéolithiques des*

régiones balkano-danubiennes et leurs relations avec le sud, à la lumière de quelques pièces de Căscioarele, Dacia N.S. 34 (1990), p. 5-21.

MARINESCU-BÎLCU 2000 – Silvia Marinescu-Bîlcu, *Rhyta sau vase zoomorfe*, Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu” 5-6 (2000), p. 251-261.

MAXIM 1999 – Zoia Maxim, *Neo-eneoliticul din Transilvania, Date arheologice și matematico-statistice*, BMN 19, Cluj-Napoca, 1999.

MAXIM 2005 – Zoia Maxim, *Snake Symbolistic in the Prehistory of the South-East Europe*, CCDJ, 22 (2005), p. 53-61.

MÂNDESCU 2007 – Dragoș Măndescu, *Două vase gumelnițene de tip askos din colecția Muzeului Județean Argeș*, Argeșis. Studii și Comunicări, Seria Istorie, 16 (2007), p. 89-93.

MLECUZ 2007 - Dimitrij Mlekuž, ‘*Sheep are your mother*’: *rhyta and the interspecies politics in the Neolithic of the eastern Adriatic*, Documenta Praehistorica 34 (2007), p. 267-280.

MOLDOVEANU 2012 - Katia Moldoveanu, *Un capac cu mâner antropo-zoomorf descoperit la Vitănești ‘Măgurice’, jud. Teleorman*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologie, 4 (2012), p. 53-57.

MONAH 1997 – Dan Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, BMA III, Piatra-Neamț, 1997.

MONAH *et alii* 2003 – Dan Monah, Gh. Dumitroaia, F. Monah, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, *Poduri-Dealul Ghindaru o Troie în Subcarpații Moldovei*, BMA 13, Piatra-Neamț, 2003.

NAUMOV – 2011 – Goce Naumov, *Visual and Conceptual Dynamism of the Neolithic Altars in the Republic of Macedonia*, in V. Nikolov (ed.), *Interdisziplinäre Forschungen der Kulturerbe auf dem Balkan*, Sofia, 2011, p. 89-129.

NIȚU 1972 – Anton Nițu, *Reprezentările zoomorfe plastice pe ceramica neo-eneolitică carpato-dunăreană*, ArhMold 7 (1972), p. 9-96.

NIȚU 1972a- Anton Nițu, *Reprezentarea bovideului în decorul zoomorf pictat pe ceramica cucuteniană din Moldova*, Carpica 5 (1972), p. 83-90.

NIȚU 1972-1973 – Anton Nițu, *Vase zoomorfe cucuteniene*, Danubius 6-7 (1972-1973), p. 17-24.

NIȚU 1975 – Anton Nițu, *Decorul zoomorf pictat pe ceramica Cucuteni-Tripolie*, ArhMold 8 (1975), p. 15-119.

PAUL 1992 – Iuliu Paul, *Cultura Petrești*, București, 1992.

PAVELEȚ, GRIGORAȘ 2011 – Eugen Paveleț, Laurențiu Grigoraș, *Ceramica Stoicani-Aldeni – Studiu de caz: tell-ul de la Aldeni, com. Cernătești, jud. Prahova*, Ploiești, 2011.

PERLES 2003 - Catherine Perles, *The early Neolithic in Greece. The first farming communities in Europe*, Cambridge University Press, 2003.

PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1999 – Mircea Petrescu-Dîmbovița, *Diferite obiecte de lut ars din fazele Cucuteni A și B în M. Petrescu-Dîmbovița*, M. Florescu, A. C. Florescu, *Trușești monografie arheologică*, București, Iași, 1999, p. 539-549.

POPA, RADU, BĂLĂȘESCU 2011 – Elek Popa, Valentin Radu, Adrian Bălășescu, *Studiul materialului faunistic eneolitic, în A. Frînculeasa, Seciu-județul Prahova un sit din epoca neo-eneolitică în nordul Munteniei*, București, 2011, p. 73-84.

RADUNCHEVA 1976 - A. Raduncheva, *Prehistoric art in Bulgaria*, BAR International Series (Supplementary) 13, Oxford, 1976.

ROSETTI 1938 - Dinu V. Rosetti, *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnhugel bei Bukarest*, JPEK 12 (1938), p. 29-50.

SLAVCEV 2005 - Vladimir Slavcev, *About the beginning of Gumelnița culture in North-East of Balkan Peninsula*, CCDJ 22 (2005), 161-166.

SOROCHIN 2001 – Victor Sorokin, *Relațiile între culturile Precucuteni-Tripolie A și Bolgrad-Aldeni*, Tyrageția 10 (2001), 81-90.

STRATULAT *et alii* 2008 - Lăcrămioara Stratulat, Nicolae Ursulescu, Senica Țurcanu, Adrian Felix Tencariu, Cătălin Hriban, *Cucuteni-Trypilia. A great civilisation of Old Europe*,

Fundația Cucuteni pentru Mileniul III, catalog de expoziție Roma, Vatican Pallazo della Cancelleria, 2008.

SZTANCSUJ 2007 - Șandor Jozsef Sztancsuj, *Plastică și reprezentări zoomorfe din așezarea de la Ariușd (Erösd)*, Acta Siculica (2007), p. 187-206.

ȘIMON 1986 - Mihai Șimon, *Unele probleme ale aspectului cultural Stoicani-Aldeni*, SCIVA 37, 1 (1986), p. 5-28.

TODOROVA 1978 - Henrieta Todorova, *The eneolithic period in Bulgaria in the fifth millennium B.C.*, BAR International Series (Supplementary) 49, Londra, 1978.

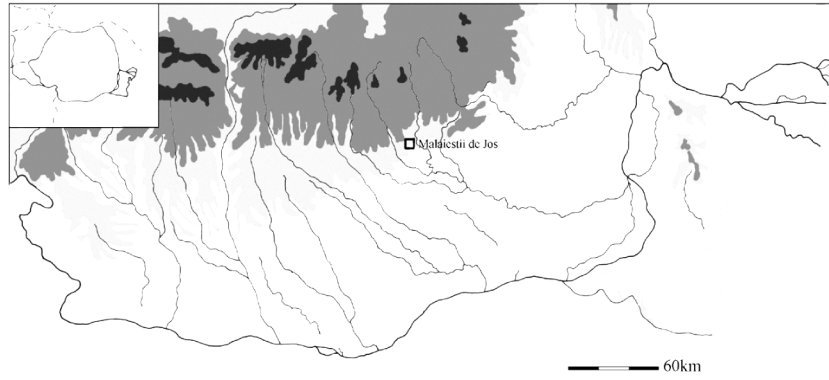
TORCICĂ 2012 - Ion Torcică, *Piese de tipul 'coarne de consecrație' descoperite în așezările Vitănești 'Măgurice' (jud. Teleorman) și Surdulești (jud. Argeș)*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologie, 4 (2012), p. 59-69.

URSACHI 1991 - Vasile Ursachi, *Le dépôt d'objets de parure énéolithique de Brad, com. Negri, dép. de Bacău*, în V. Chirică, D. Monah, (eds.) *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*. BAI, IV, Iași, 1991, p. 335-386.

URSULESCU, TENCARIU 2007 - Nicolae Ursulescu, Adrian Felix Tencariu, *Noi date privind arhitectura locuințelor din cultura Precucuteni*, în N. Ursulescu (editor coordonator), *Dimensiunea europeană a civilizației eneolitice est-carpătice*, Iași, 2007, p. 131-156.

VOINEA 2005 - Valentina Mihaela Voinea, *Ceramica complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI, fazele A1 și A2*, Constanța, 2005.

ZBENOVICI 1989 - Vladimir G. Zbenovici, *Ranii etap Tripoliskoi kulturî na territorii Ukraini*, Kiev, 1989.

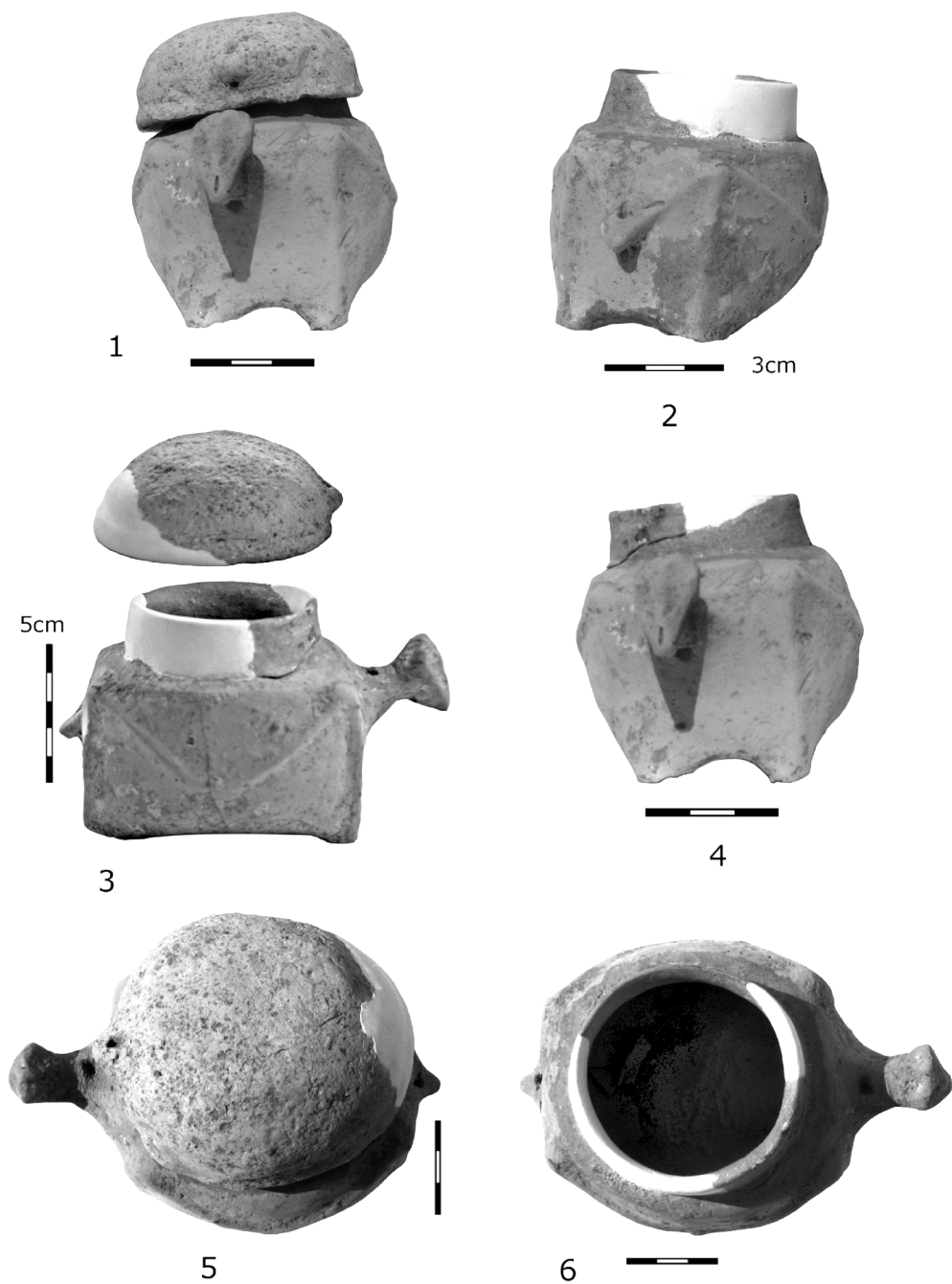
2

1

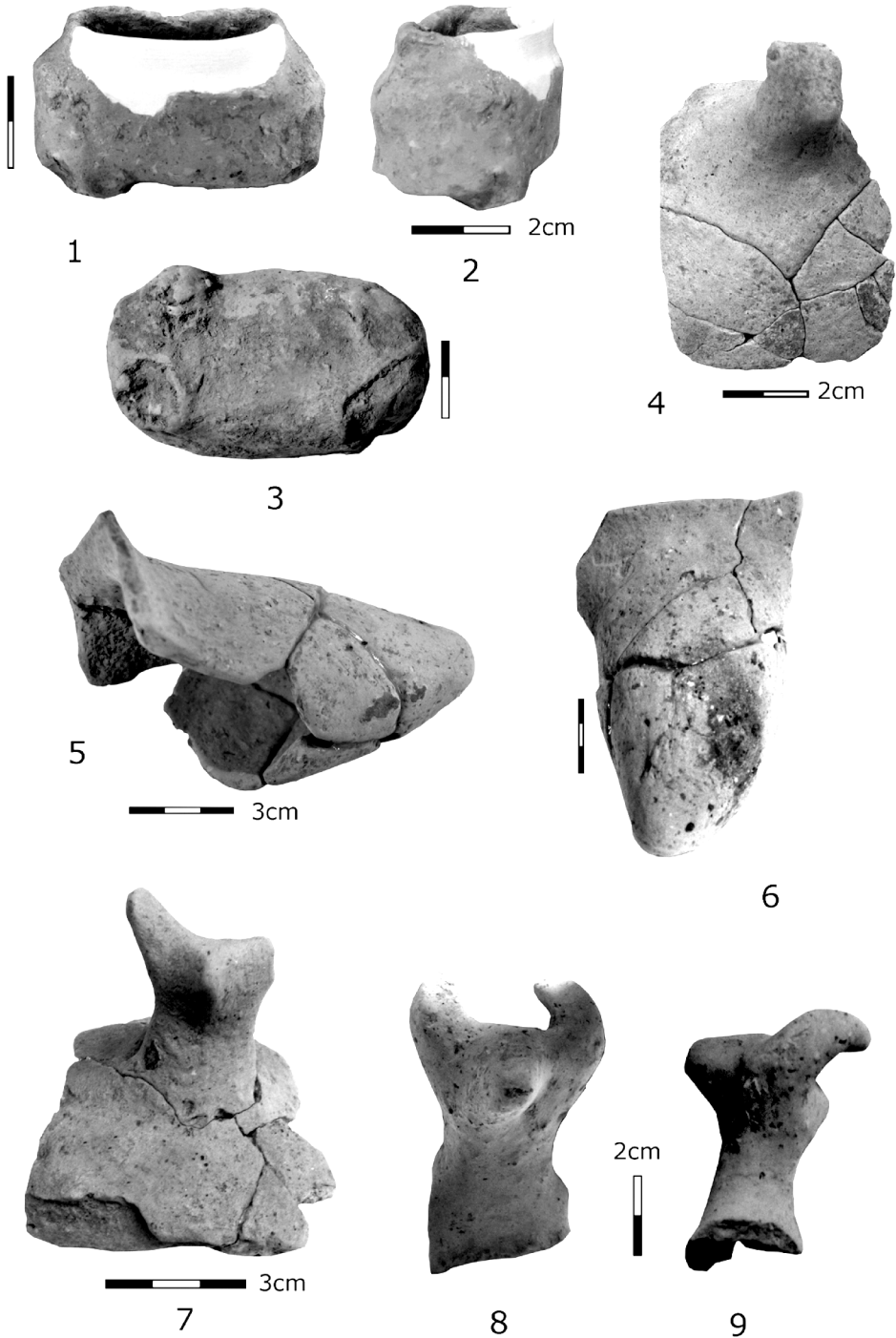

3

Pl. 1

Pl. 2

Pl. 3

1

3cm

2

3cm

3

3cm

4

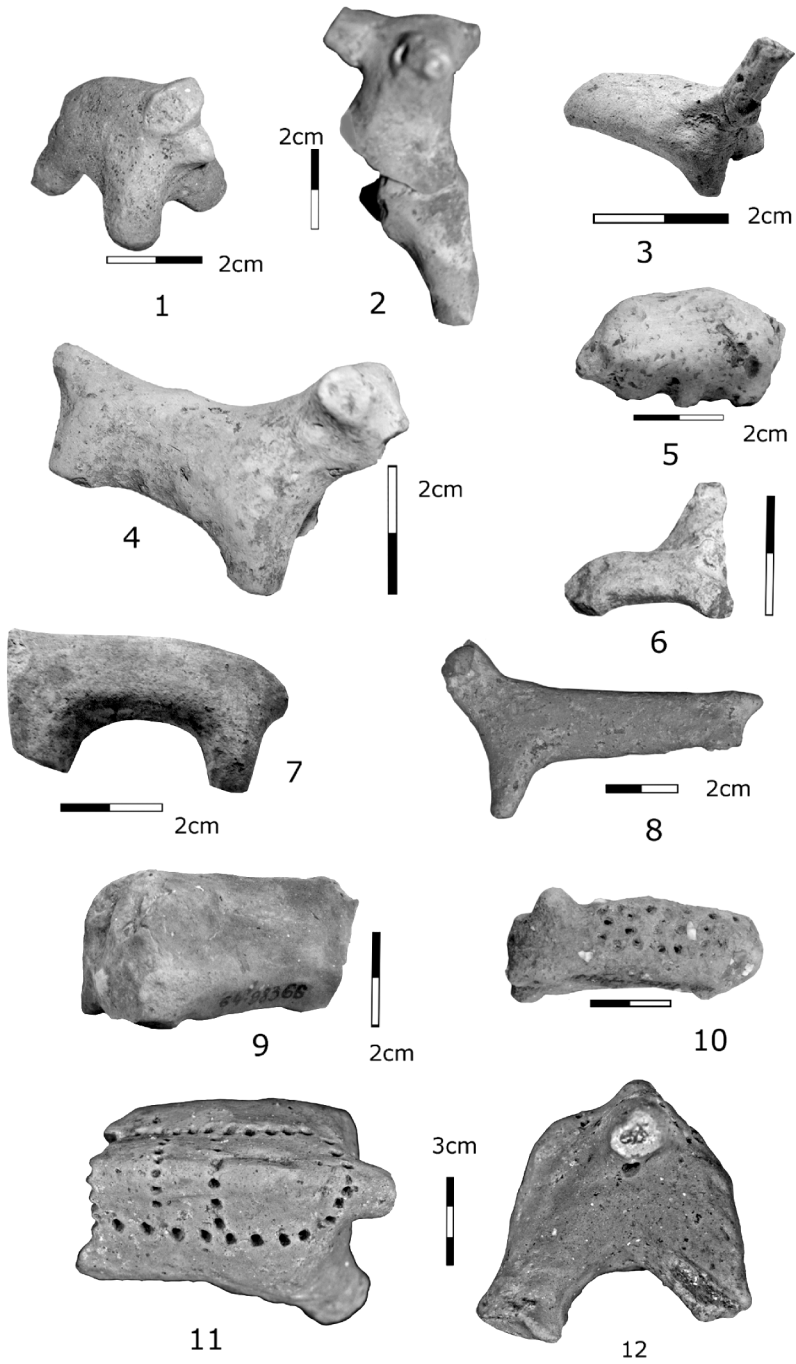

3cm

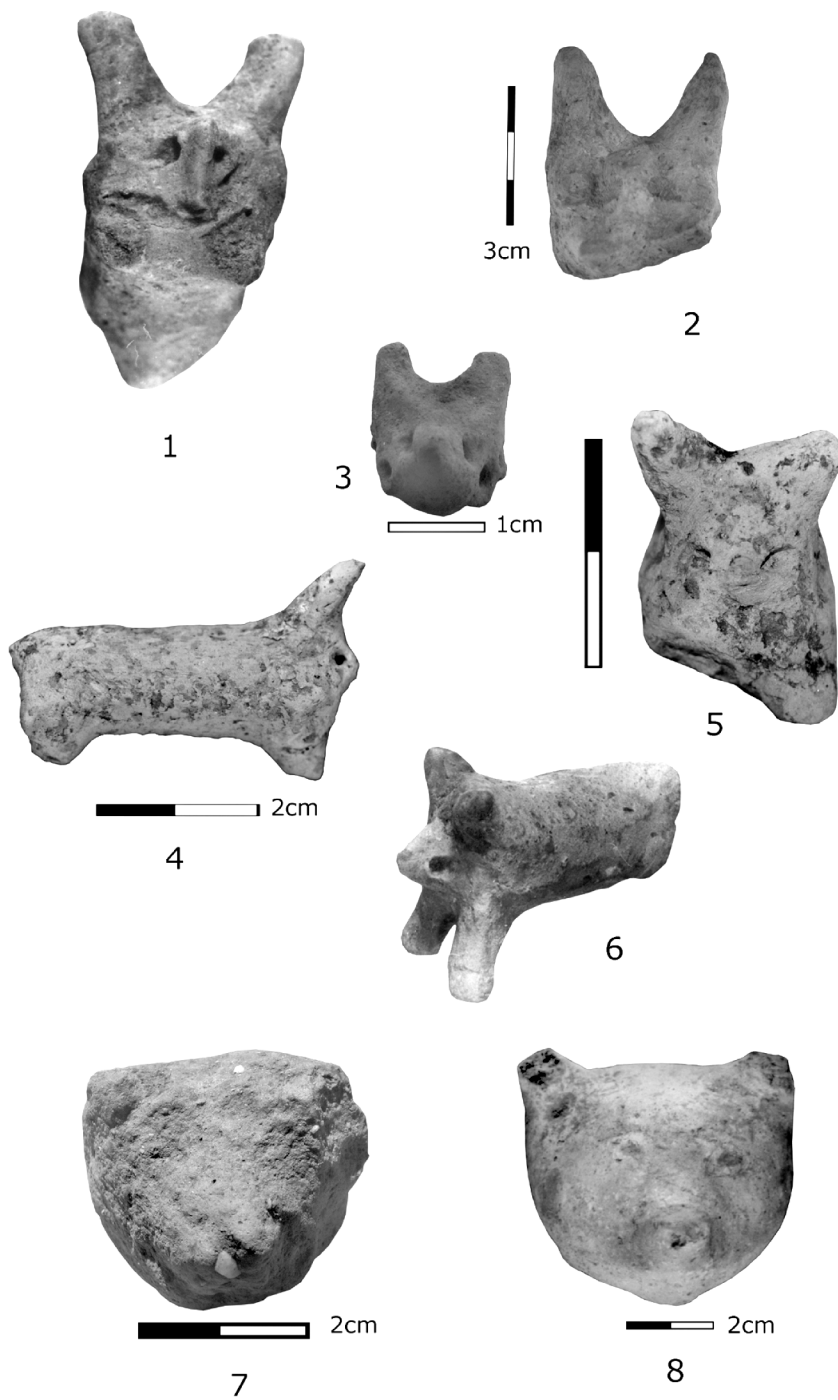
5

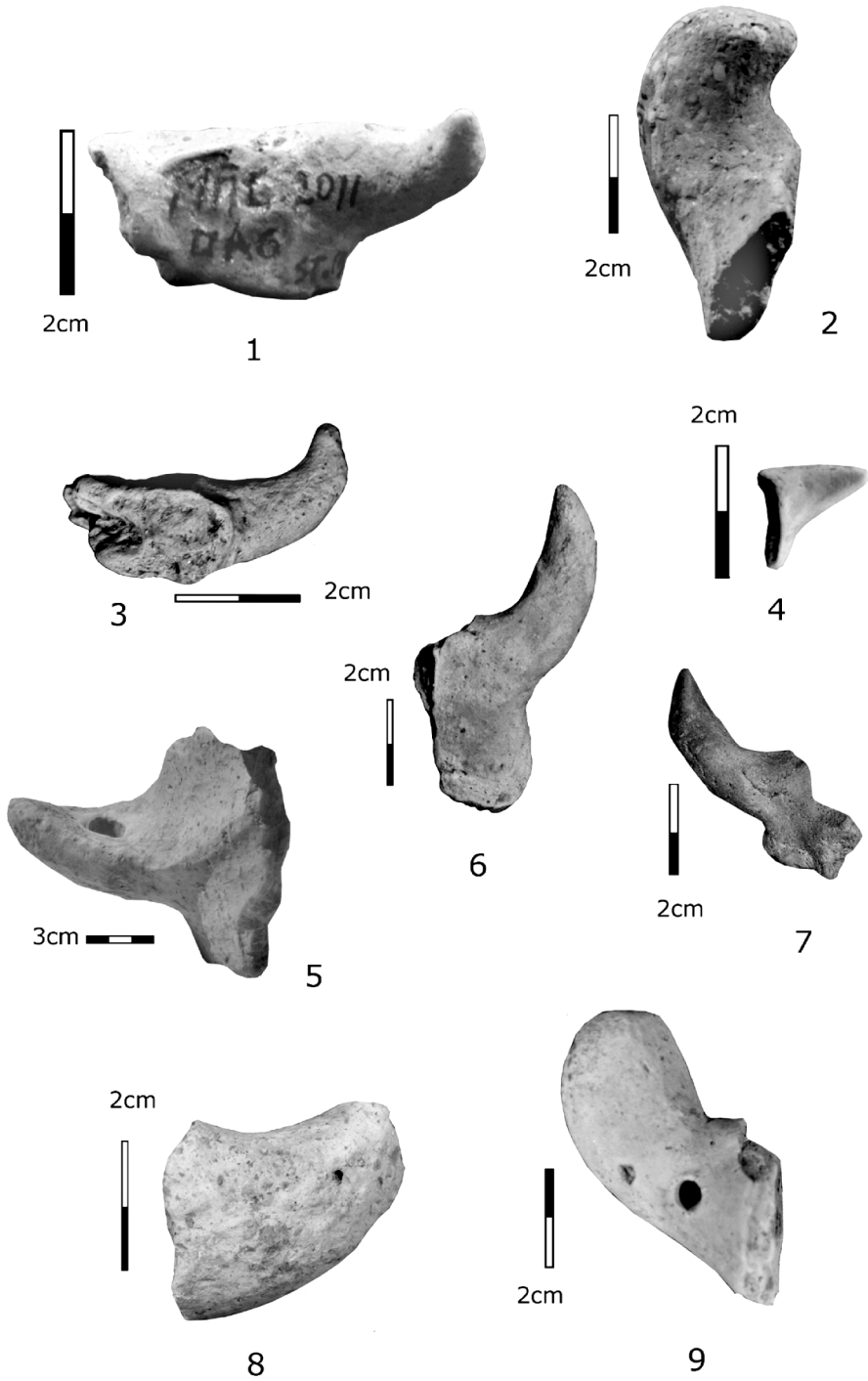
6

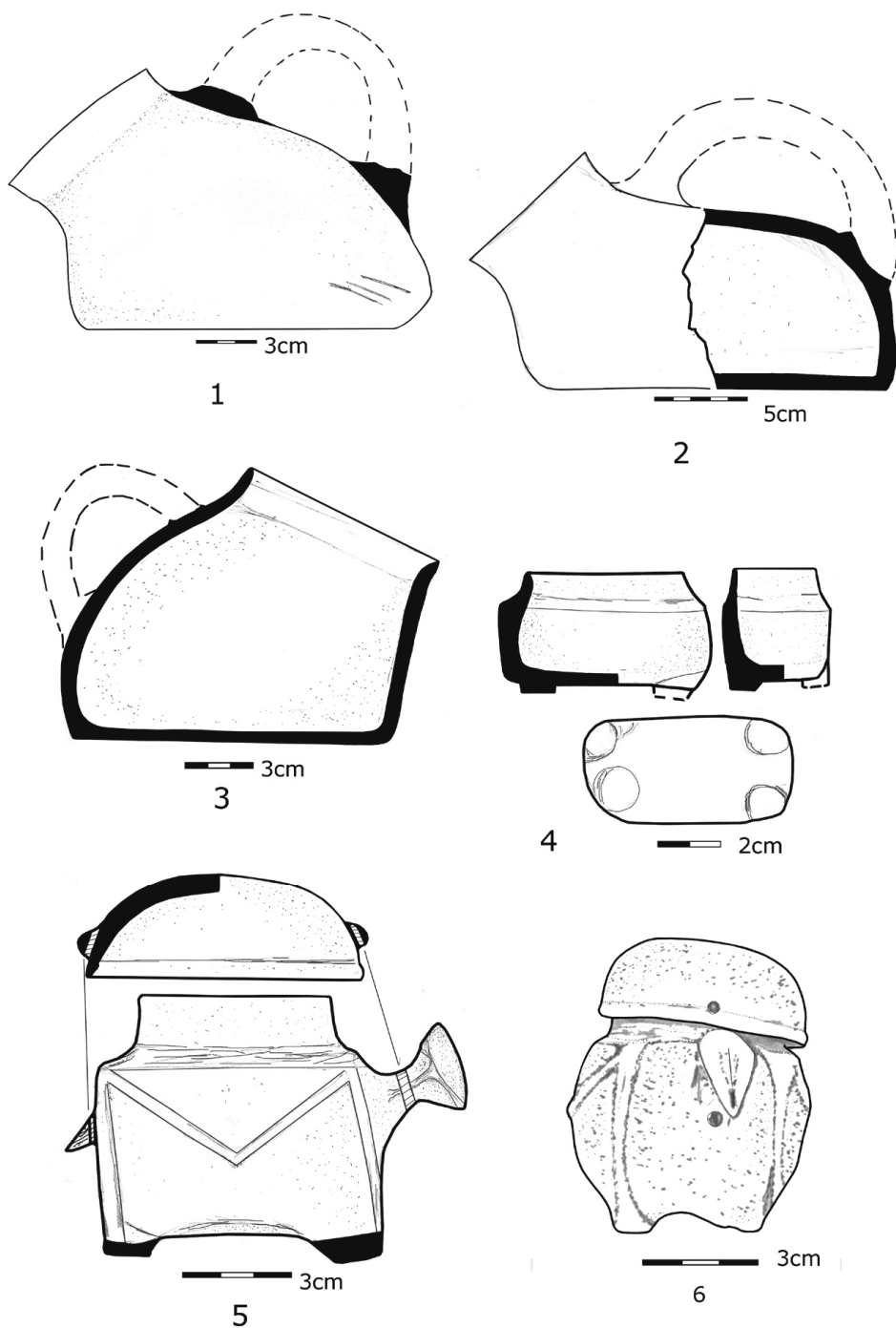
Pl. 5

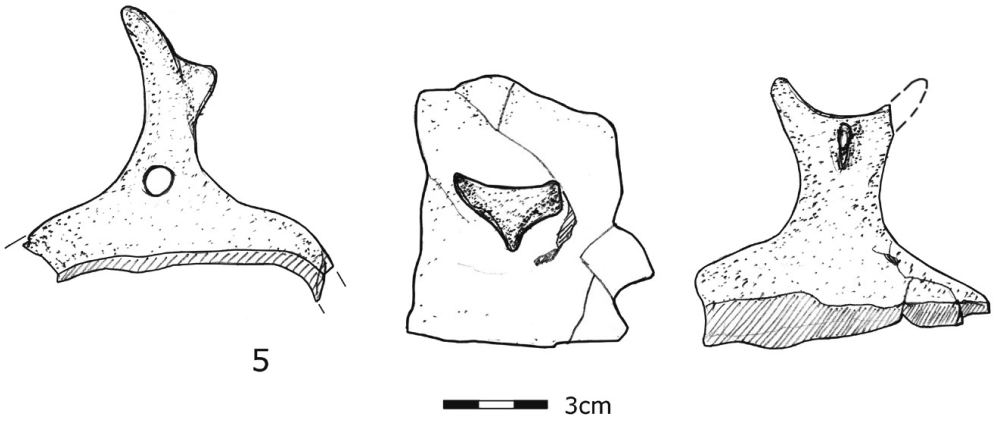
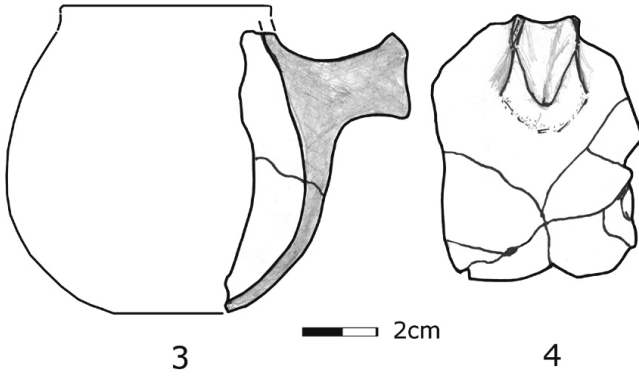
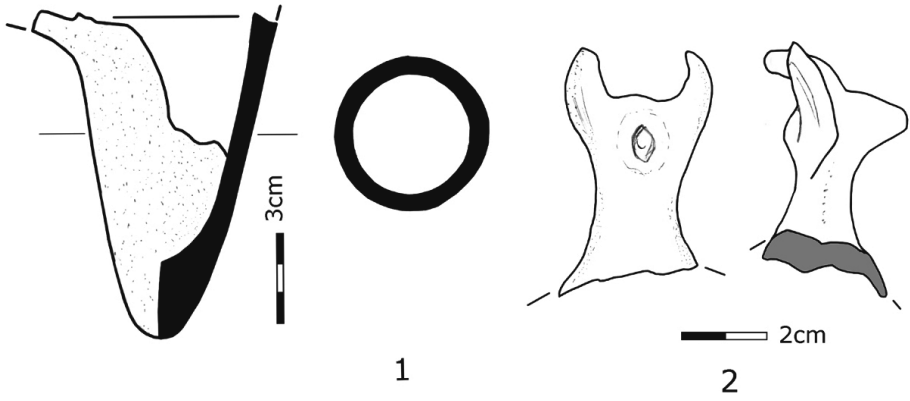
Pl. 6

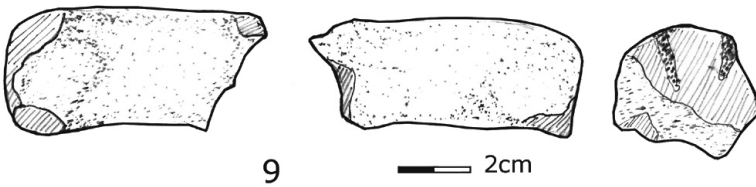
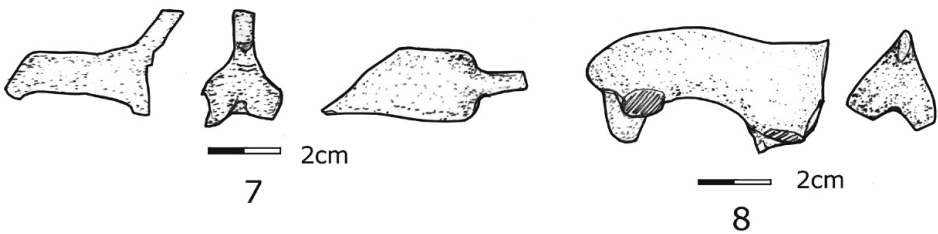
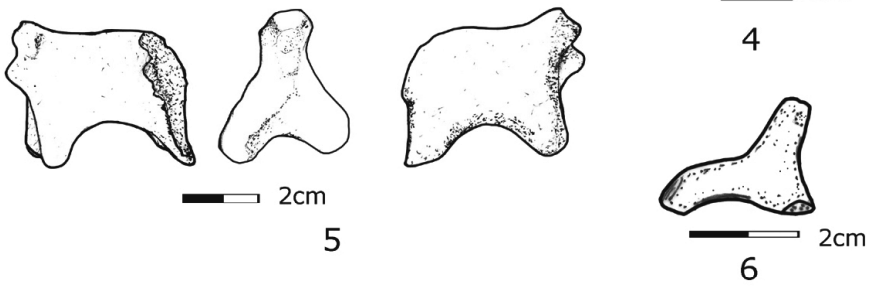
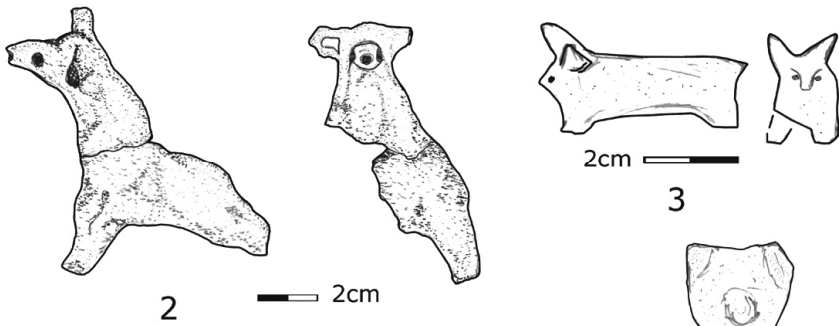
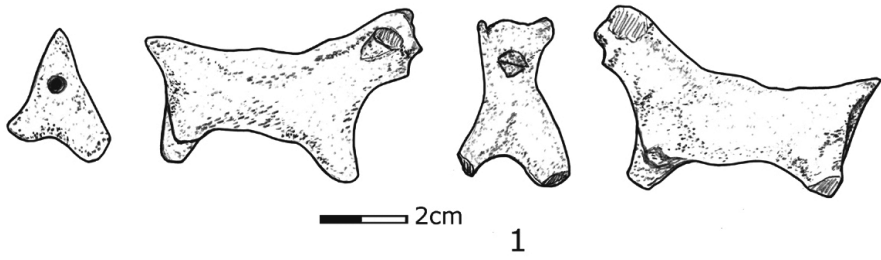
Pl. 7

Pl. 8

Pl. 9

Pl. 10

1

2

4

3

5